

DEBORAH FELDMANOVÁ

NEORTODOXNÁ

NETFLIX

A NETFLIX
ORIGINAL SERIES

AKO SOM ZA CENU ŠKANDÁLU PREŽALA
VLASTNÉ CHASIDSKÉ KORENE

AKTUELL

Deborah Feldmanová
Neortodoxná

~~NEORTODOXNÁ~~

AKO SOM ZA CENU ŠKANDÁLU PREŽALA
VLASTNÉ CHASIDSKÉ KORENE

DEBORAH FELDMANOVÁ

AKTUELL

Mená, ako aj charakteristiky postáv, na základe ktorých by sa dali jednotlivé osoby identifikovať, som zmenila. Aj keď ide o pravdivý príbeh, niektoré udalosti bolo treba dejovo zhustiť, mierne upraviť či poprehadzovať, a to s cieľom utajiť totožnosť osôb, ktorých sa príbeh týka, ako aj pre lepšiu plynulosť textu. Dialógy uvádzam presne tak, ako si ich pamätám, aby čo najvernejšie dokumentovali skutočné udalosti.

Dielo je autorsky chránené. Všetky práva, najmä rozmnožovať a rozširovať, rovnako ako právo prekladu sú vyhradené. Žiadna časť tohto diela sa nesmie bez písomného súhlasu majiteľa autorských práv reprodukovať, spracovávať, rozmnožovať alebo rozširovať vo forme fotokópií, mikrofilmov alebo iných metód použitia elektronických systémov ukladania do pamäte.

Deborah Feldmanová: Neortodoxná

Z anglického originálu UNORTHODOX: The Scandalous Rejection of my Hasidic Roots, ktorý vydalo vydavateľstvo Simon & Schuster, Inc., New York, USA.

Copyright © 2012 by Deborah Feldman

All rights reserved.

Všetky práva vyhradené.

Translation © Martin Kubuš 2021

© Netflix 2021 Used with permission

Redakčne upravila: Ivana Fábryová

Sadzba a zalomenie: Samuel Ryba

Tlač: FINIDR, s. r. o., Český Těšín, Česká republika

Vydal AKTUELL vydavateľstvo, s. r. o., Bratislava, Slovenská republika

Slovak edition © AKTUELL 2021

ISBN 978-80-89873-27-2

Ohlasy na knihu *Neortodoxná* Deborah Feldmanovej

Kráľovná rebríčka *New York Times*, okamžitý bestseller.

Podľa časopisu *O Neortodoxná* patrí do prvej desiatky povinného čítania.

„Ako stručne zhrnúť knihu *Neortodoxná*? Spomínate si na memoáre Franka McCourta? Predstavte si ho ako židovskú pannu. Mladosť plná utrpenia v etnicky uzavretej spoločnosti splodila ďalší talent. Feldmanová pátra po šťastí, nie po zážitku na jednu noc, a predkladá citlivý príbeh o dospievaní, na aký sa nezabúda, kráčajúc v šľapajach Andzie Jezierskej, ktorá čosi podobné vyjadрила v *Chlebodarcoch* z roku 1925, či Betty Smithovej a jej dnes už klasického románu z roku 1934 *V Brooklyne rastie strom*.“

– *Pittsburgh Post-Gazette*

„Príbeh veľmi veľavravný, podmanivý, nabitý emóciami... Niet pochyb, že po tejto knižke siahne nejedna mladá Brooklynčanka, skryje si ju pod matrac, zhasne svetlo, začíta sa a ktovie... Možno aj ona pomyslí na útek, možno po prvý raz v živote.“

– *HuffingtonPost.com*

„Až prekvapujúco dojímavý, po remeselnej stránke dobre zvládnutý a veľmi živý príbeh o dozrievaní.“

– *The Jewish Week*

„Za Feldmanovej vecným štýlom sa skrývajú vskutku prenikavé pozorovania.“

– *The New York Times*

Autorkina poznámka

Mesto Satu Mare, v jazyku jidiš Satmar, leží v severozápadnom Rumunsku, blízko hraníc s Maďarskom. Prečo sa chasidská sekta, do ktorej som patrila, nazýva práve po tomto transylvánskom meste? Maďarský právnik a novinár židovského pôvodu Rudolf Kasztner chcel počas druhej svetovej vojny uchrániť vyššie postavených židov od istej smrti. Zachránil aj miestneho rabína, ktorý sa neskôr vysťahoval do Spojených štátov. Tam zoskupil značné množstvo židovského obyvateľstva, ktorému sa podarilo prežiť holokaust, založil chasidskú sektu a pomenoval ju podľa svojej domoviny. Podobne konali aj iní preživší rabíni, aj oni dávali vlastným sektám mená podľa obcí na večnú pamiatku židovských mestečiek a dedín, ktoré počas holokaustu zmizli z povrchu zemskeho.

Americkí chasidi sa veľmi ochotne hlásili k dedičstvu, na ktoré sa už takmer zabudlo, nosili tradičné odevy a po vzore predkov sa dorozumievali výhradne v jidiš. Mnohí sa veľmi jednoznačne zasadzovali proti myšlienke založenia štátu Izrael. Verili totiž, že vyvražďovanie židovského obyvateľstva bolo trestom za asimiláciu a sionizmus. Zo všetkého najviac sa však chasidi zameriavajú na plodenie potomstva s cieľom zaplniť prázdne miesto po tých, čo zahynuli, a takto opäť rozmnožiť svoje rady. Chasidské spoločenstvá sa rýchlo rozrastajú aj dnes, čo spoločnosť vníma ako zvrchovanú pomstu Hitlerovi.

Predhovor

V predvečer svojich dvadsiatych štvrtých narodenín spovedám mamu. Sedíme v istej vegetariánskej reštaurácii na Manhattane, ktorá sa chváli tým, že sa pod jej strechou podávajú špeciality priamo z fariem s organickým spôsobom chovu a pestovania. Hoci si v poslednom čase pochutnávam najmä na jedlách z bravčoviny a z morských mäkkýšov, na jednoduchšie vegetariánske jedlo sa už teším. Obsluhuje nás čašník pôsobiaci nápadným nežidovským dojmom – má blondé strapaté vlasy a modré oči. Stará sa o nás priam kráľovsky, a bodaj by nie – obedujeme v najdrahšej štvrti Upper East Side, čo znamená, že sme ochotné vysoliť stovku za porciu, ktorá pozostáva takmer výlučne zo zeleniny. Iróniou je, že sem nepatríme, no čašník nás tak nevníma – berie nás ako radové zákazníčky. Nikdy by mi nenapadlo, že sa tohto jedného dňa dožijem.

Keď som si s mamou dohadovala stretnutie, spomenula som, že sa jej musím na pár vecí popýtať. Za posledný rok spolu trávime viac času než za celú moju mladosť, ale veciam minulým sa spravidla vyhýbam, akoby som niektoré ani nechcela vedieť. Ktovie, možno nechcem prísť na to, že mi ľudia o matke za tie roky narozprávali samé nepravdy, a, ktovie, možno sa bojím pripustiť, že je to presne tak, ako hovoria. To je však jedno – chystám sa vydať svoj životný príbeh, preto musím byť v otázke vlastnej osoby i ostatných nado všetko úprimná.

Presne pred rokom som chasidské spoločenstvo nadobro opustila. Mám dvadsaťštyri, celý život mám ešte pred sebou. Môj syn má život vo vlastných rukách a jeho budúcnosť pripomína príslovečnú bonboniéru – nikdy nevieš, na čo naďabíš. Život vnímam ako preteky,

na ktoré som sa dostavila v poslednej chvíli, a práve sa ozvala štartovacia pištoľ. Pri pohľade na mamu je mi jasné, že v niečom sme si predsa len podobné, no inak rozdielmi doslova sršíme. Ona chasidskú identitu zahodila za hlavu o dosť neskôr, ale mňa so sebou nevezala. Jej životný príbeh pripomína skôr boj o osobné bezpečie, nie boj o osobné šťastie. Životné sny sa nad nami vznášajú ako oblaky – moje sú väčšie a krásne našľahané, zato tie jej pripomínajú len dlhú bielu šmuhu po ťahu štetcom na modrom plátne kdesi vo výšinách uprostred zimy.

Pokiaľ si pamätám, od života som očakávala úplne všetko – túžila som po všetkom, čo človeku ponúka. Práve týmto sa zásadne líšim od ľudí, ktorým k šťastiu postačí aj oveľa menej. Dodnes nechápem, ako môžu niektorí túžiť po mále, ako môžu mať natoľko zúžené videnie, navyše krátkozraké, keď sa pred nimi roztvára paleta nekonečných možností. Matkiným snom nerozumiem, na to ju až tak dobre nepoznám. Viem len toľko, že jej samej sa zdajú veľké a veľa pre ňu znamenajú, čo sa aj snažím plne rešpektovať. Aj napriek mnohým rozdielom nás spája zmena, ktorú sme obe podstúpili v túžbe po lepšom živote.

Mama sa narodila v nemecko-židovskom spoločenstve v Anglicku, kde aj vyrastala. Pochádzala z veriacej rodiny, no chasidmi neboli. Ako dieťa rozvedených rodičov mala nepokojnú mladosť, cítila sa vykoľajená a dvakrát šťastne na to nespomína. Vraví, že vyhliadky na vydaj mala pomerne chabé a na ženícha z lepšej rodiny mohla viac-menej zabudnúť. Časník pred ňu kladie tanier polentových hranolčekov s čiernou fazuľou a mama vnára vidličku do misky opekanej zeleniny.

Pomedzi hlty mi vraví, že keď dostala ponuku vydať sa za môjho otca, myslela si, že len sníva. Pochádzal z bohatej rodiny a rodičia sa priam zúfalo snažili oženiť ho. Súrodenci čakali v rade, keď sa brat konečne zasnúbi, aby aj oni mohli čoskoro vyletieť z hniezda. Mal dvadsaťštyri rokov, čo bolo na starého mládenca z dobrej židovskej rodiny žalostne veľa. Čím je chlapec starší, tým ťažšie sa oženie. Rachel, moju mamu, vnímali ako poslednú šancu na ženu.

Mama spomína, že všetci naokolo boli z toho namäkko. Nevesta bude musieť ísť do Ameriky! V ponuke bol aj krásny nový byt, dokonca úplne zariadený. Všetko vraj zaplatia a nevesta dostane

nádherne oblečenie i šperky. Nové švagriné sa už nevedia dočkať, ako sa spriatelía.

„Takže k tebe boli milí?“ pýtam sa, majúc na pamäti tety a strýkov, ktorí, pokiaľ si pamätám, na mňa, ktovieprečo, zvykli hľadieť cez prsty.

„Spočiatku áno,“ pritakala. „Vnímali ma ako novú hračku, slečinku z Anglicka, vieš ako. Chudú fešandu s čudným prízvukom.“

Otcových mladších súrodencov vlastne zachránila, všetkých. Vďaka nej sestry nezostali na ocot a bratia neboli starými mládenkami. Spočiatku boli vďační, že brat sa konečne žení.

„Spravila som z neho chlapa, ako sa patrí,“ konštatuje mama. „Starala som sa, aby vždy chodil upravený. Sám by to nezvládol, ale ja som to mala pod palcom. Vďaka mne vyzeral oveľa lepšie a rodina sa už zaňho nemusela hanbiť.“

V súvislosti s otcom cítim jedine hanbu. Keď sme sa vídali, chodieval otrhaný a špinavý, správal sa detinsky a absolútne nevhodne.

„Čo si myslíš o otcovi dnes?“ opýtala som sa. „Čo povieš, čo mu vlastne je?“

„Ja ti neviem. Podľa mňa trpí preludmi. Psychicky nebude v poriadku.“

„Naozaj? Nebude v tom niečo viac? Podľa teba nie je retardovaný?“

„Nuž, keď sme už boli svoji, zašiel za psychiatrom a ten sa vyjadril, že môj muž trpí poruchou osobnosti. Tým si bol istý, ale viac mi povedať nevedel, pretože oco nespolupracoval, nechcel sa dať vyšetriť a neliečil sa.“

„Neviem, neviem,“ precedila som zahĺbene. „Teta Chaya mi raz spomínala, že keď bol malý, lekár mu zistil mentálne postihnutie. IQ mal vraj šesťdesiatšesť. S tým veľa nenarobíš.“

„Lenže oni sa o nič ani nepokúšali,“ trvá na svojom mama. „Mali ho dať aspoň na liečenie.“

Na to prikyvujem: „Takže spočiatku boli k tebe milí, dobre, ale čo potom?“ Pamätám sa, že tety mamu ohovárali poza chrbát, a pekne hnusne.

„Keď sa všetko trošku utriaslo, prestali si ma všímať. Do ničoho ma nezapájali. Pohrdali mnou, lebo som bola z chudobnej rodiny, zatiaľ čo ony sa dobre vydali, a aj bez toho pochádzali z fajnových rodín a viedli úplne iný život než ja. Tvoj oco si zarobiť nedokázal, ja som nemohla, takže nás živil jeho otec, tvoj *zeide*. Lenže ten bol

zas skúpy, vyratúval ešte aj maximálne náklady na potraviny. Ako starý otec bol bystrý, myslelo mu to, ale ľuďom nerozumel. Bol úplne mimo reality.“

Akoby mi niekto pichol do živého, keď povie niečo zlé na moju rodinu. Ešte aj dnes mám mylný pocit, že sa ich musím zastávať.

„Zato *bubbe* si ma vážila. To som cítila. Starkej za pravdu nikto nedal, ale rozhodne bola inteligentnejšia, ako si mysleli, a nebola ani taká úzkoprsá.“

„Vidíš, v tomto sa zhodneme!“ Som rada, že aspoň jedného člena rodiny vnímame rovnako. „Starká ma brala takú, aká som, správala sa úctivo, aj keď ostatní ma mali za problémové decko.“

„Áno... škoda len, že toho veľa nezmohla.“

„Ako vravíš.“

Slovom, mama sa nemala na koho obrátiť. Manžel prakticky neexistoval, ani rodina či domov. Keby šla na vysokú, nemusela by len prežívať, ale žiť, životu by dala hlbší zmysel a smer. Človek odíde, keď nemá prečo zostať, odíde tam, kde môže byť užitočný, kde ho ľudia prijmú.

Nato príde čašník a na tácke nesie čokoládovú tortičku, z ktorej trčí sviečka. „Všetko najlepšie, všetko najlepšie...“ nôti polohlasom a na sekundu sa nám stretnú oči. Nato ich sklopím a na lícach cítim, ako sa pýrim.

„Sfúknuť, sfúknuť,“ nalieha mama a tasí fotoaparát. Chce sa mi dosť hlasno smiať. Teraz si čašník určite myslí, že som ako každá iná oslávkyňa, ktorá si ide s mamou niekam sadnúť. Určite si myslí, že to robíme každý rok. Napadlo by niekomu, že mama na mojich narodeninách takmer vždy chýbala? Ako to, že sa opäť chytá takto rýchlo, akoby sa nič nedialo? Vníma to ako čosi úplne prirodzené? Lebo ja rozhodne nie!

Keď už je tortička v nás, mama chvíľu len tak sedí a utiera si ústa. Potom povie, že ma chcela vziať so sebou, ale nedalo sa. Nemala peniaze. Príbuzní z otcovej strany sa jej vyhrážali, že ak sa opováži vziať aj mňa, spravia jej zo života peklo. Dodáva, že najhoršie sa k nej správala moja najstaršia teta Chaya. „Keď som ťa prišla pozrieť, zaobchádzala so mnou ako s handrou, akoby som ani nebola tvoja mama, čo ťa porodila. Vravím si, akým právom? Neboli sme ani pokrvné príbuzné.“ Chaya sa vydala za najstaršieho syna v rodine

a okamžite chcela mať všetko pod palcom, vraví mama. Vo všetkom chcela mať posledné slovo ako šéfka, všetko muselo ísť cez ňu a do všetkého sa montovala.

Keď mama napokon odišla od otca, Chaya sa chopila ešte aj mňa. Rozhodla, že budem bývať u starých rodičov, že budem chodiť do satmárskej školy a že sa vydám za chalana z dobrej, nábožensky založenej satmárskej rodiny. Koniec koncov, bola to práve ona, kto ma naučil, ako musí človek vziať život do vlastných rúk, že musím byť nekompromisná ako ona a nesmiem dovoliť, aby ma niekto nútil byť nešťastnou.

Zistila som, že práve Chaya prehovorila starkého, aby sa porozprával s miestnou dohadzovačkou, len čo som dovŕšila sedemnásť rok života. Zahrala sa na moju súkromnú dohadzovačku a v otázke manžela rozhodla za mňa. Láka ma zvaľovať na ňu úplne všetko, čím som si následne musela prejsť, ale taká nemúdra nie som. Dobré viem, ako to v našom svete chodí a ako ľahko sa ľudia nechajú uniesť všemocným prúdom našich odvekých tradícií.

august 2010

New York

Prvá kapitola

Po stopách vlastných tajných schopností

Matilda veľmi túžila po tom, aby jej rodičia boli dobrí, milujúci, chápvaví, poctiví a inteligentní. Musela sa ale zmieriť s tým, že boli takí, akí boli, a že nemali ani jednu z týchto vlastností...

Matilda bola malá a bezbranná. Jedinou jej zbraňou, ktorou premohla každého v rodine, bol bystrý rozum.

Roald Dahl, *Matilda*

Oco ma drží za ruku a baštrnguje kľúčmi od skladu. Ulice v priemyselnej zóne Williamsburgu sú zvláštne ľudoprázdne a tiché. Na nočnej oblohe nad nami matne svietia hviezdy a po neďalekej diaľnici kde-tu prefrčí auto ako cestný príznak. Hľadím nadol, na kožené topánky s lesklým poťahom, ktorými netrpezlivo podupkávam o chodník, a vzápätí stískam peru, aby som sa v nedočkavosti krotila. Som vďačná, že ma oco vzal. Každý týždeň to rozhodne nerobí.

Otec strieda fušky ako ponožky, okrem iného vždy ráno po saba-te zapína piecky v kóšer pekárni. Počas sviatočného dňa sa každá židovská prevádzka musí zavrieť a podľa zákona môže podnik do prevádzky uviesť jedine žid. Tieto nenáročné požiadavky hravo spĺňa aj môj otec. Nežidovskí zamestnanci sú už tam, chystajú cestu, miesia ho, tvarujú rožky a bochníky, a keď otec prechádza obrovským

skladom a nahadzuje spínače, jaskynné priestory podniku ožívajú, rozbzučia sa a hučia prevádzkovým ruchom. Tento týždeň ma bráva so sebou a ja som celá bez seba, že v centre pracovnej trmy-vrmy je práve môj otec. Všetci naňho musia čakať a bez neho by sa pekárň nepohla. Hrá tu dôležitú úlohu a popri ňom sa cítim dôležito aj ja. Zamestnanci mu kývnu hlavou na pozdrav, keď prechádza okolo, usmievajú sa ešte aj vtedy, keď mešká, a mňa ťapkajú po vlasoch zamúčenými rukavicami. Keď otec nahodí spínače v poslednom krídle, v celej továrni pulzujú potravinárske miešačky a hučia bežiacce pásy. Betónová podlaha mi jemne vibruje pod nohami. Sledujem, ako sa lopatky zasúvajú do pecí a z druhej strany sa vysúvajú ďalšie aj s lesklými zlatými roškami v úhľadnom zástupe, zatiaľ čo oco sa púšťa do reči s pracovníkmi a žuje mašľu s vanilkovou posýpkou.

Sladkú mašľu, po našom *kichl*, má rada aj starká. Po rannom výjazde do pekárne jej vždy zopár prinesieme. V predsieni skladu sa v regáloch kopia uzavreté škatule čerstvého pečiva prichystaného na rozvoz a s otcom si na odchode vezmeme, koľko len unesieme. V škatuliach sú kóšer kapkejky s dúhovou posýpkou, škoricové a čokoládové plence, ktoré voláme *babky*, a sedemvrstvové torty s hrubou nádielkou margarínu. Okrem nich sa v škatuliach skrývajú aj drobné čierno-biele sušienky, z ktorých mám rada len čokoládovú časť. Všetko, čo otec vyberie, skončí v priebehu dňa u nás. Škatule nájdem vyložené na starkého stole ako lup a zo všetkého môžem ochutnať.

Čo môže byť lepšie? Môže sa tomuto bohatstvu, akým je pečivo a cukrovinky porozkladané na damaskovom obruse ako na burze gazdiniek, niečo rovnať? Dnes večer zaspím ako sysel s cukrovou polevou medzi zubami a s omrvinkami, ktoré sa mi budú pomaly rozpúšťať v lícných vakoch.

Toľko k jednej z mála šťastných chvíľ, ktoré strávim s otcom. Veľmi často totiž nemám najmenší dôvod byť naňho hrdá. Na košeli pod pazuchami má žlté škvrny, a to aj napriek tomu, že takmer všetko mu perie starká, a k tomu sa nahlúplo usmieva od ucha k uchu ako šašo. Keď k nám príde na návštevu, prinesie mi kóšer nanuky značky Klein a potom ma sleduje, ako ich jem, akoby čakal, že ho vychválím až do neba. Zrejme si myslí, že práve toto znamená byť otcom – nosiť mi sladkosti –, a rovnako náhle, ako sa zjaví, si potom ide „po robote“.

Viem, ako to je. Ľudia ho zamestnávajú len z ľútosti. Najímajú si ho ako šoféra, prepravcu, všetko činnosti, pri ktorých nemá čo pokaziť. Otec nič netuší a myslí si, že im preukazuje službu neviem akého významu.

Oco berie rôzne fušky, ale mňa vodí len do pekárne a ešte zriedkavejšie ma vozí so sebou na letisko. Výlety tam mám ešte radšej než pekáreň, no oco tam jazdí len párkrát do roka. Zvláštne, ako rada chodím na letisko, najmä keď veľmi dobre viem, že v živote do lietadla nenasadnem, ale fakt ma baví stáť po boku otca, kým čaká na osobu, ktorú má z letiska kamsi zaviezť. Sledujem davy, ako sa melú hore-dolu, ťahajú za sebou batožinu na pištiaciach kolieskach, a uvedomujem si, že každý jeden presne vie, kam a prečo má namierené. Vravím si, aký úžasný je svet – vtáky tu nachvíľu pristanú a potom sa ako zázrakom ocitnú na letisku na druhej strane planéty. Keby som si smela niečo priať, želala by som si cestovať – stále, z jedného letiska na druhé. Chcela by som na slobodu, preč z miesta, kde musím nehybne stáť.

Keď ma oco vyhodí doma, je pravdepodobné, že ho v najbližšej dobe neuvidím, možno celé týždne, pravda, ak sa náhodou nestretne na ulici. V takom prípade uhýbam pohľadom, akože ho nevidím, aby ma nezavolať k sebe a nezoznamoval s ľuďmi, s ktorými sa práve zhovára. Keď zistia, že som jeho dcéra, venujú mi sústrastné pohľady, ktorých mám už naozaj po krk.

„Predstav si, toto je tvoja *maidelah!*“ zanôtia povýšenecky a uštipnú ma do líca, prípadne mi zohnutým prstom nadvihnú bradu. Potom si ma skúmavo prezerajú, hľadajú akékoľvek znamenie svedčiacie o tom, že som naozaj potomkom toho chlapa, aby si potom mohli povedať: „*Nebach*. Chúďa. Nemôže za to, komu sa narodila. Aj ona je trochu mimo, vidno to na nej.“

Starká je jediná osoba na svete, ktorá si nemyslí, že som mimo. O mojom zdraví ani raz nezapochoybovala. Tá ľudí nesúdi, dokonca nezlámala palicu ani nad otcom, aj keď v jeho prípade šlo možno len o sebaklam. Keď mi rozpráva, aký bol v mojom veku, vykresľuje ho ako rozkošného beťára. Oco bol odmalička ako lata, takže starká robila všetko možné i nemožné, aby doňho niečo dostala. Dostal, čo si zažiadala, ale kým nemal prázdny tanier, od stola sa nesmel ani hnúť. Raz uviazal kuracie stehno na špagátik a spustil ho z okna mačkám

na dvore, aby nemusel tvrdnúť za stolom celé hodiny, keď sú všetci už dávno vonku. Keď prišla starká, ukázal jej prázdny tanier. „A kde sú kosti?“ opýtala sa. „Kosti si predsa nezjedol.“ Prišla mu na to.

Najprv som ho chcela obdivovať aspoň za ten dômyselný nápad, ale bublina mojej hrdosti splasla, len čo starká skonštatovala, že oco nemal dosť rozumu ani na to, aby špagátik vytiahol skôr, kým na ňom boli ešte čerstvo ohryzené košťaliky, ktoré by vrátil na tanier. Nápad to bol výborný, realizácia za veľa nestála – od jedenástročného by som očakávala viac.

Keď bol v puberte, jeho nevinné výčiny strácali na šarme. Počas vyučovania v synagóge neobsedel, a tak ho starký poslal na prevýchovu ku Gershomovi Feldmanovi, ktorý na sever od New Yorku prevádzkoval školu pre problémové decká. Bola to v podstate obyčajná židovská škola, ak nerátam výprask za nevhodné správanie. Otcovi to nepomohlo a aj naďalej sa správal „zvláštne“.

Decku sa výstrelky možno prepečú, ale čo si má človek myslieť o dospelom chlapovi, ktorý celé mesiace zhromažďuje torty, až je plesnivý zápach na nevydržanie? A čo si mám myslieť o chlapovi, ktorý v chladničke skladuje celý arzenál fliaš s ružovou brečkou, čo sú, mimochodom, detské antibiotiká? Čo si mám myslieť, keď otec trvá na tom, že to musí brať, lebo je ťažko chorý, hoci lekári mu nič nezistili?

Starká sa nevzdáva a stále sa oňho stará. Varí mu hovädzie, len preňho, kým starký hovädzie neje už desať rokov, odkedy mu niekto podstrčil kóšer hovädzinu, ktorá, koniec koncov, vôbec nebola kóšer. Bol to hrozný škandál. Starká dodnes varí všetkým synom, ešte aj tým, čo sa už oženi. O nich sa už starajú manželky, no ešte aj dnes chodia na večeru k mame, ktorá sa tvári, že to tak má byť. Každý večer o desiatej poutiera kuchynskú linku a s humorom prehodí: „Zatvárame.“

U starkej sa stravujem aj ja a väčšinou tu aj spím, pretože mama sa tu po novom neukáže, ako je rok dlhý, a od otca nikto nečaká, že by sa o mňa dokázal postarať. Pamätám sa, ako mi mama pred spaním čítala, keď som bola maličká – pamätám si rozprávku o hladných húseniciach a veľkom červenom psíkovi Cliffordovi. U starkej však máme len modlitebné knižky a žiadne iné. Vždy pred spaním odriekam modlitbu Šma Jisrael.

Rada by som sa vrátila ku knihám, pretože jediné pekné spomienky mám práve na to, ako mi niekto číta. Problém je v tom, že angličtina mi veľmi nejde a sama si knihy aj tak nemám ako zohnať. Namiesto potrawy pre dušu hltám kapkejky a mašle s vanilkovou posýpkou. Starká veľmi rada varí, pre jedlo sa vie neskutočne nadchnúť, a tak mi neostáva nič iné, len ukradnúť si trošku z jej nadšenia aj pre seba.

Jej kuchyňa je svojím spôsobom pupok sveta. Všetci sa na kus reči schádzajú práve tam, klebetia, kým starká vlieva prísady do elektrického mixéra a mieša obsah v hrncoch, o ktoré na našom sporáku nikdy nie je núdza. Vážnejšie témy sa rozoberajú so starkým za zatvorenými dverami, ale dobré správy sa vždy hlásia priamo v kuchyni. Čo si pamätám, tá malá miestnosť s bielymi kachličkami plná dymu z hrncov odmalička priťahovala aj mňa. Ako batoľa som sa trmácala dolu schodmi z nášho bytu na druhom poschodí k staršej do kuchyne na prvé, bacuľatými nôžkami som zdolávala schodíky pokryté linoleom s nádejou, že v cieľi na mňa čaká odmena v podobe želé dezertu s čerešňovou príchuťou.

Vedela som, že v kuchyni starej mamy mi nič nehrozí. Sama neviem vyjadriť, čo presne ma vlastne ohrozovalo, ale práve v kuchyni na mňa nikdy nedoliehal ten dobre známy pocit, že som stratená kdesi v cudzej zemi, kde ma nikto nepozná a nik nerozumie mojej reči. V kuchyni som mala pocit, že sa vraciam, odkiaľ som prišla, a nikdy viac som nechcela nikomu dovoliť, aby ma opäť vytiahol do sveta zmätku.

Spravidla sa vopchám medzi stôl a chladničku, usadím sa na stolček potiahnutý koženkou a sledujem, ako starká mieša cesto na čokoládovú tortu. Čakám, že mi dovoľí vylízať varechu ako zvyčajne. Keď sa blíži sabat, starká dreveným drúčikom tlačí do mlynca celé hovädzie pečene, pravidelne prihadzuje na hrst karamelizovanej cibulky a druhou rukou drží pod mlyncom misu, do ktorej chytá dohľadka namleté mäso. Občas ráno zamieša v plnotučnom mlieku lyžice najkvalitnejšieho holandského kakaa a nechá to zovrieť. Potom mi naleje hustú tmavú čokoládu, ktorú si dochutím kokkovým cukrom. Do praženice pridáva celé plátky masla a jej *bundáš*, teda chlieb vo vajíčku podľa maďarského receptu, je hnedý tak akurát a krásne chrumká. Kuchynské divadlo sa mi páči ešte viac než samotná konzumácia. Obzvlášť sa mi páči, ako sa vône a výpary šíria